

ВУК МИЛАТОВИЋ

ПРИПОВЕДАЧКИ ПОСТУПЦИ У РОМАНУ „ДУКЉАНСКА ЗЕМЉА” ДУШАНА ЂУРОВИЋА

Проучавајући књижевно дело Душана Ђуровића наметнула су нам се два основна питања. Прво питање је везано за рецепцију његових књижевних дела, за њихову интерпретаторско-аналитичку судбину а поготову за вредновање њихове уметничке вредности. Другим речима, то значи да је дело овога, заиста, значајног писца неоправдано остало у сенци наше савремене књижевне стварности, да се књижевна критика огрешила о Ђуровићев књижевни опус а књижевно-историјски аналитичари нису дали свој суд, нису утврдили стваралачки идентитет овога писца. Друго питање односи се, пре свега, на природу Ђуровићевог књижевног стварања, на његову стваралачку аутентичност, а, пре свега, на уметност његовог стварања, на истраживање његових стваралачких поступака.

Први круг питања претпоставља спољашње проучавање овога писца и његовог дела. Књижевна критика је дужна да одговори на многа питања, посебно на питања односа овога писца и читаоца и односа овога писца с књижевнотеоријским и књижевноисторијским тумачењем. Стиче се утисак да је књижевна критика доста површно приступила проучавању књижевног опуса Душана Ђуровића, да није правила озбиљније аналитичке захвате или, пак, да га није на прави начин вредновала. Тек када се уради једна објективнија и научно ваљана интерпретација књижевног рада овога писца, поузданије ћемо одредити његово место у историји књижевности. Ваља нагласити да Ђуровићево књижевно стваралаштво завређује озбиљну и научно утемељену анализу, да је неопходно извршити реинтерпретацију и превредновање књижевног рада овога писца, дати му место које заслужује по својим уметничким вредностима. Иако, пре свега, верујемо у унутрашњу, иманентну анализу књижевног дела, јер се само њоме утврђују уметнички домети једног писца, није лоше каткада проучити уметникову

грађанску личност, колико проучавање те личности доприноси странијем познавању његовог дела.

Наше посебно интересовање за Ђуровићев роман „Дукљанска земља” навело нас је да размишљамо првенствено о његовом уметничком склопу, о оним структурама и њиховим функцијама које овај роман чине уметношћу или које на одређен начин одређују његове уметничке домете. То је размишљање о систему стваралачких поступака, односно приповедачких поступака, о начину организације књижевне грађе. Проучавањем тих поступака и начина организације књижевних чињеница прониче се у пишчеву стваралачку лабораторију, у уметничке механизме рађања ове прозе. Јакобсонова формалистичка премиса је да се наука о књижевности, пре свега, бави испитивањем стваралачког поступка, дакле испитивањем обликованих принципа дела, испитивањем конструктивних елемената. Тема дукљанске земље сама по себи може бити занимљива, може да изазива у нама као читаоцима одређене историјске, митске или легендарне асоцијације, али она може бити двојако постављена: (1) као историјска представа, као митска грађа или новинска репортажа и (2) као естетски релевантни склоп чињеница, као уметнички или стилски уобличене чињенице и сазнања – и то је, онда, књижевна уметност. Књижевну уметност, дакле, не тражимо у самој теми, већ у начину уметничке организације свега онога што та тема обухвата. Ту, заправо, налазимо корене приповедачке уметности Душана Ђуровића у роману „Дукљанска земља”. Можда смо пре читања овога романа, судећи бар према његовом наслову, очекивали литерарну интерпретацију грађе везане за ранохришћански град Дукљу који се налазио на ушћу реке Зете у Морачу, можда смо очекивали литерарно-историјску слику старе, средњовековне Дукље, слику њене историјске судбине. Али, ништа нисмо нашли од тога. Роман је писан између два светска рата, колико нам је познато објављен је 1939. године, описује време рата и окупације пропале Аустрије у Првом светском рату. У њему нема ништа од митске и историјске прошлости дукљанске земље, и на први поглед наше ишчекивање је изневерено. Али, како каже Исидора Секулић пишући о овом роману, уметност је немилосрдна према животу, према његовим болним појединостима и тужним истинама. Колико је болних појединости и тужних истина било у том великом временском распону – од времена старе дукљанске земље до пишчевог времена, до времена настајања романа, и то баш у долини Зете где је смештена радња романа и где се некада простирала дукљанска земља. Али, те болне истине су потонуле у заборав и ми их фактички не можемо васкрснути и историјски репродуковати. Али, ту је писац. Он својом интуицијом и снагом своје стваралачке имагинације повезује та два времена и то на себи својствен начин, на начин уметничког оживљавања и сублимације једног целог, бескрајног и непрегледног историјског и митског тока. Отуда и кажемо да је овај ро-

ман духовна пројекција времена, да је у њему проговорила митска снага једног поднебља. Такво исказивање није својствено историчарима, већ само писцима. Писац Душан Ђуровић својом стваралачком слутњом повезује стару Дукљу и своје, пишчево време. Простор у овом роману, то је општа, свеобухватна тачка гледишта која има шире значење и претпоставља широк видокруг универзалности. Главни јунак овога романа говори у једном тренутку о пролазности и нестајању свега, али и о јединој и вечитој постојаности земље на којој живи. „Земља је”, каже он, „мајка свијета. Она ће опет родити и намножити чојка. Не издаје она никад”. Та земља, та дукљанска земља, није битно како је топонимски одређена, проистиче из своје прошлости, у њој се укрштају прошлост и садашњост. Дух тог поднебља – њен *genius loci*, тај општи дух који влада дукљанском земљом као просторном категоријом, то је та непролазна вредност која се свему одупире и која има митску снагу. Приповедачева позиција је овде јасно одређена, она се подудару с просторном позицијом романа. Роман, дакле, означавају два временска плана: један можемо назвати приповедачево време које је јасно историјски одређено а други временски план је митски и он се препознаје у стваралачким слутњама и асоцијацијама. Између та два временска плана уметнички су смештена страдања људи – болне појединости и тужне истине.

„Дукљанска земља” Душана Ђуровића се стилско-формацијски, углавном, одређује као реалистичко-социјални роман. Суштински, он то јесте, али се по неким стваралачким карактеристикама отрже једној таквој олако изреченој класификацији. Исидора Секулић и други тумачи овога романа непогрешиво су уочили његову песничку снагу. Поезија и поетичност овога романа имају неколико битних естетски релевантних значења. То, пре свега, значи пишчеву бригу за стилогену функцију језика, стваралачку потребу да се језик употреби у његовим експресивно-стилским вредностима. Затим, то је потреба за иновирањем и стваралачким грађењем нових спрегова речи и израза, потреба за творачком природом језика. Ђуровићев реализам је ослобођен патетике, он представља аутентичну анализу живота оптерећеног страдањем и вечитом борбом, он је стилски веома изграђен, рафиниран и природан. Аутор слика непосредан живот према властитом идеалу, али и према одређеним историјским и књижевним архетиповима у чему препознајемо његова поетичка размишљања. За Ђуровићев уметнички реализам битно је да није потчињен култу стварности. Он увек има на уму уметност казивања – слику и уметничку слику. Његов реализам је условљен изразито развијеном социјално-психолошком мотивацијом карактера, посебно главног јунака. Поетски обојена, развијена, живописна и ритмички веома изграђена реченица, час дуга а потом веома кратка и збијена – скоро елиптична, често лирски обојена и психолошки продубљена, с доста пригушеном епско-наративном интонацијом, уз то надахнута и једноставна – открива Душана Ђуровића

као аутентичног стилисту и правог мајстора прозног израза у овом роману. Његова реченица је прочишћена, уметнички зрела и грађена за потребе писца који догађаје и збивања описује из непосредне близине како би очувао лепоту и свежину првобитне доживљености света. Реченица у роману „Дукљанска земља” је веома богата, разуђена, динамична и жива. Она је на значењском нивоу прецизна и слојевита, али њена смиреност и наративна интонација често нас изненаде и освеже посебним причалачким ефектима. Тако писац своје мирно приповедање често неочекивано прекида, а свакако нас тиме и изненађује, посве другачијим стилским поступком попут реченице: „Али једне вечери груба стварност зину пред њима као какво чудовиште које ће их све прогутати”. Такви приповедачки поступци само доприносе лепоти и вештини приповедања и потврђују стваралачку инвентивност овога писца.

Уметничкој вредности овога романа умногоме доприноси добро изграђена улога приповедача или наратора. Ваљало би посебно изучити колико се он поистовећује с аутором, тј. колико је ауторски приповедач. Стиче се основни утисак да је приповедач у овом роману веома аутономан, да помно прати све догађаје и збивања, да прати ликове – њихове поступке и морална гледишта. Он посматра природу, прати њене мене и уживљава се у лепоту пејзажа, очигледно, он много зна и веома је поуздан. Његовом објективном приповедању или наративи не можемо ништа замерити. Приповедачев језик је екавски, а ликови говоре ијекавски с подоста локално-дијалекатских језичких карактеристика које овом роману дају посебну драж. Приповедачу је у роману „Дукљанска земља” дато доминантно место, зато и нема много дијалога, дијалог скоро да и није развијена уметничка форма.

Степенасти начин фабулирања романа веома је једноставан, али је уметнички добро осмишљен, стваралачки је организован. Попут Тургењева, Ђуровић фабуларни ток уметнички снажно надграђује лирским мотивима, импресивним описима природе, уметнички веома израженим у паралелизму између природе и човека. Композициону структуру романа чине двадесет две доста аутономне приповедачко-новелистичке целине, означене посебним насловима, али све оне чине хомогену уметничку целину.

Дакле, гледано с позиције конструктивних принципа и приповедачких поступака, роман „Дукљанска земља” функционише као изванредна уметничка творевина, као књижевно дело изграђене естетске структуре и истинског уметничког израза.

Vuk Milatović

NARRATIVE PROCEDURES IN NOVEL „DOCLEAN LAND”
BY DUŠAN ĐUROVIĆ

Summary

Study of the literary work by Dušan Đurović has imposed two basic questions: question of reception of this writer and question of Đurović's artistic creation, his creative authenticity. The basic conclusion is that the literary critique has sinned against the Đurović's literary opus, as it has not evaluated properly his literary work.

„Doclean Land” by Dušan Đurović for its style-formation is mainly designated as a realistic-social novel. In essence so it is, but for some creative characteristics it tears away from such, lightly uttered classification. Poetically coloured, developed, picturesque and rhythmically very well constructed sentence, in moment long and than very brief and condensed – almost elliptical, frequently lyrically coloured and psychologically deepened, with a rather suppressed epic-narrative intonation, in addition to that inspired and simple – discovers Đurović as an authentic stylist and a real master of prose expression in this novel. Observed from the position of constructive principles and narrative perocedures, the novel „Doclean Country” functions as an extraordinary artistic product, as a literary work of established esthetic structure and true artistic expression.

